

KAKO KULTURA OBLIKUJE PRIRODU: PROMIŠLJANJA O EKO-MUZEJSKIM PRAKSAMA

NUNZIA BORELLI □ Sveučilište "La Sapienza", Torino, Italija

PETER DAVIS □ Newcastle University, Newcastle upon Tyne, Velika Britanija

Uvod. Najnovija i najprihvatljivija definicija ekomuzeja¹ opisuje ih kao *muzeje ili baštinske projekte utemeljene u zajednici, koji podržavaju održivi razvoj* (Davis, 2007: 116). Teritorijalnost, holizam, demokracija i inkluzivna definicija baštine (priroda, kultura, nematerijalna imovina) te podržavanje održivog razvoja kao cilj (Davis, 1999.; Corsane i Holleman, 1993.; Maggi, 2006.) neka su od ključnih obilježja ekomuzeja.

Osnivanje ekomuzeja dinamičan je proces putem kojega zajednice identificiraju resurse vlastite prirodne i kulturne baštine, čuvaju ih, interpretiraju i upravljaju njima s ciljem postizanja održivog razvoja. Ekomuzeji se temelje na konsenzusu zajednice i često se definiraju na temelju geografskog područja, koje ne odgovara uvijek političkim granicama. Pojam *dinamički proces* zahtijeva fleksibilnost i implicira nepostojanje unaprijed definirane rješenja zadanoga pisanim planom. Stoga ta vrsta procesa, umjesto da slijedi nametnuti put koji vodi definiranom rješenju, potiče poduzimanje konkretnih koraka (dijaloga, debata, sudjelovanja) koji djeluju osnažujuće, a projekte mogu dovesti do neočekivanih, ali prikladnih rješenja. U konačnici, cilj takvih projekata jest njegovanje mjesta i održavanje zajednica koje ih nastavljaju. Uključivanje zajednice ne implicira smanjivanje vrijednosti lokalne administracije ili njezino isključivanje, već samo znači da stručnjaci u procese donošenja odluka i djelovanja moraju uključiti i lokalno stanovništvo. U kontekstu ekomuzeologije, pojmovi *identificirati, očuvati, interpretirati i upravljati* znače da bi briga za lokalnu prirodnu i kulturnu baštinu te predočivanje njihova opsega trebali ponuditi nove, još smislenije interpretacije te podići teritorijalnu samosvijest i profil. Pojam *baština* sugerira promišljanja o aspektima mjesta, uključujući i prirodni okoliš, kojima vrijednost pridaje lokalno stanovništvo. To obuhvaća povijest samih stanovnika i sve izvore dokaza, materijalnih i nematerijalnih, koji se društveno identificiraju i konstruiraju kao trajne vrijednosti. Suglasnost zajednice podrazumijeva zajednički pristanak i recipročne demokratske obveze među svim zainteresiranim sudionicima procesa prostornog planiranja i upravljanja okolišem.²

U ovom su radu opisana glavna obilježja ekomuzeja i navedeni načini na koje ti muzeji interpretiraju odnos između prirode i kulture kao dinamičan proces. Ekomu-

zejske prakse nisu samo posvećene očuvanju aspekata baštine, već nude i sustav normi i vrijednosti koje pridonose oblikovanju habitusa (Bourdieu, 1992.), tj. sustava trajnih, stečenih shema percepcije, mišljenja i djelovanja što oblikuju *formu mentis*, doslovce *oblik mišljenja*, i određuju gdje se *genius loci* ili duh mjesta može manifestirati (Hillier, 2005.). Ako društvo bude pridonosilo očuvanju i valorizaciji prirode, tada će cilj referentnih okvira (kakvi su ekomuzeji) moći biti mijenjanje stajališta i doživljaja dinamike između prirode i kulture. Posljedično, filozofija ekomuzeja u središte zanimanja smješta ljude, zajednice i demokraciju, potičući skupine i pojedince da zajednički rade i time daju svoj doprinos unapređenju okoliša. Društveno djelovanje i pregovaranje o oblicima kapitala imaju ključnu važnost za taj proces.

U nastavku rada ukratko ćemo opisati podrijetlo ekomuzeja, njihovu geografsku rasprostranjenost, njihove ciljeve i sustave upravljanja. Fokusirajući se na koncept osjećaja mjesta, treći dio rada pokazat će na koje se načine demonstrira odnos između prirode i kulture. Koristeći se primjerima ekomuzeja iz različitih dijelova svijeta, raspravljamo o tome kako se osjećaj mjesta izgrađuje procesom sudjelovanja te na koji način uključivanje u procese upravljanja može pridonijeti izgradnji kapaciteta. Završni dio rada pokazuje na koji način ekomuzeji mogu pridonijeti razvoju dinamičnog odnosa između prirode i kulture i u njemu se istražuju njihove snage i slabosti.

Ekomuzeji: pregled

Iako pojam *écomusée* (kovanica Huguesa de Varinea) u uporabu ulazi 1971. godine, korijeni ekomuzejskog pokreta sežu u 1960-e godine (citirano u: Davis, 1999. i Hubert, 1985.).

Od 1970-ih nadalje koncept ekomuzeja nastavlja se razvijati i biva prihvaćen kao sredstvo realiziranja projekata zajedničke baštine unutar definiranoga geografskog područja, s ciljem ostvarivanja dobrobiti za lokalnu zajednicu i očuvanja baštine. Među rane definicije ekomuzeja ubraja se i Mayrandova, koji o ekomuzeju piše kao o *kolektivu, radionici koja se proteže na području što ga populacija zauzima kao svoje vlastito. On nije sam sebi svrhom, već se definira kao cilj koji valja ostvariti*

¹ Da bismo bolje razumjeli značenje pojma ekomuzej, važno je objasniti značenje prefiksa eko. Pojmovi ekologija i ekonomija potječu od grčke riječi *oikos*, koja označava kuću ili životni prostor. Godine 1866. njemački biolog Ernst Haeckel tu riječ počinje upotrebljavati u kontekstu istraživanja međusobnih odnosa različitih organizama i sastavnica koje čine njihova staništa – otuda pojam ekologija. Na sličan način pojam okoliš u ekomuzeologiji valja shvatiti holistički jer se odnosi na prirodne i ljudske aspekte unutar vrlo složenoga i međusobno povezanog sustava. Ta mreža obuhvaća biofizička obilježja i one elemente koji su rezultat čovjekove manipulacije, modifikacije ili konstrukcije, kao i nematerijalnu imovinu poput ekonomskih, društvenih, kulturnih i političkih dimenzija koje su ujedno integralni dio naše okoline (Davis, 1999: 20).

² Dodatne informacije dostupne na: www.irespiemonte.it/ecomusei

Država	Broj ekomuzeja	Europska unija	Broj ekomuzeja
Argentina	4	Belgija	4
Australija	2	Republika Češka	4
Brazil	16	Danska	4
Kanada	13	Finska	1
Čile	1	Francuska	87
Kina	10	Njemačka	2
Kostarika	4	Grčka	1
Ekvador	1	Italija	143
Indija	1	Nizozemska	1
Japan	9	Norveška	2
Meksiko	1	Poljska	22
Senegal	1	Portugal	13
SAD	1	Slovačka	1
Venezuela	1	Španjolska	43
Vijetnam	2	Švedska	12
		Turska	1
		Ujedinjeno Kraljevstvo	3
Ukupno	67	Ukupno	344

Tablica 1.

Približan broj ekomuzeja u pojedinim zemljama (prema bazi IRES-a, Torino) (www.irespiemonte.it/ecomusei/)

(Mayrand, 1982., citirano u: Davis, 1999: 69). Rivard (1985: 125) iznosi korisnu usporedbu tradicionalnog muzeja (zgrada + zbirke + stručnjaci + javnost) i ekomuzeja (područje + baština + sjećanje + populacija), dok de Varine sugerira kako etiketa ekomuzeja nije drugo *doli prilika za istraživanje novih ideja, puštanje mašti na volju, poticanje novih načina rada, čak i za određenu dozu smjelosti* (de Varine, 1992., citirano u: Davis, 1999: 69). Danas se koncept ekomuzeja smatra aktivnim izričajem škole mišljenja poznate kao *nova muzeologija*, koja se pojavljuje između 1960-ih i 1970-ih godina. U središtu zanimanja izvorne nove muzeologije bili su načini na koje muzeji mogu pomoći zapostavljenim zajednicama i postati društveni akteri u procesu društvene i kulturne preobrazbe te transformacije okoliša. Za razliku od tradicionalnih muzeja, koji uglavnom preferiraju visoku kulturu, ekomuzeji, potaknuti lokalnim stanovništvom koje počinje interpretirati vlastite kulturne i okolišne resurse i shvaćati njihovu vrijednost, zagovaraju prepoznavanje značenja običnoga i promiču vrijednosti sudjelovanja i zajedničkog upravljanja baštinom. Danas diljem svijeta postoji više od 400 ekomuzeja; najveći dio njih djeluje u Europi (tabl.1)

Ekomuzeji pokazuju golemu raznolikost glede opsega geografskih područja na kojima se rasprostiru, od Ekomuzeja Kalyna, koji pokriva nekoliko tisuća četvornih kilometara kanadske pokrajine Alberte (te obuhvaća nacionalni park i druga zaštićena područja) do Ekomuzeja konoplje u talijanskom gradu Carmagnoli, stare tvornice užadi smještene na malome otvorenom prostoru, koji obuhvaća samo nekoliko četvornih kilometara. Analiza

baze podataka za praćenje ekomuzeja (www.irespiemonte.it/ecomusei/) pokazuje da je 98 % ekomuzeja smješteno u ruralnim područjima te se naglašava njihova spona s lokalnom povijesti, lokalnom okolinom, prirodnim resursima, biotopima i poljoprivrednim praksama.

Ekomuzeji se razlikuju i s obzirom na prakse njihova vođenja i upravljanja njima. Iako filozofija ekomuzeja sugerira da bi ih trebale inicirati i voditi lokalne zajednice, znatan je dio njih (11 %) pod privatnom upravom ili su ih utemeljila strana javna tijela poput upravnih struktura nacionalnih parkova ili tijela lokalne uprave (41 %), kojima je cilj stvoriti mrežu atrakcija lokalne baštine. Mnogima od tih lokacija upravlja se volonterski, što znači da čak i kad su u privatnom vlasništvu postoji znatan stupanj sudjelovanja lokalnog stanovništva u upravljanju. Česti su i ekomuzeji kojima zajednički upravljaju lokalne udruge i javne jedinice uprave.

Neki primjeri pokazuju raznolikost sustava upravljanja ekomuzejskim projektima. Ecomuseo del Castillo de Ainsa (Španjolska) ruralni je ekomuzej kojim upravlja Fundaciòn por la conservacion del Quebrantahuesos, nacionalna nevladina udruga čije aktivnosti obuhvaćaju provođenje istraživanja, očuvanje prirode i informiranje javnosti, kako bi pridonijela obnovi populacije lešinara kostoberine (*Gypaetus barbatus*) u španjolskim planinama.

Osnovan 2003. godine u Malopoljskom vojvodstvu (Małopolskie) u Poljskoj, Ekomuzej Babia Góra ruralni je ekomuzej pod upravom lokalne udruge. Riječ je o mreži važnih lokaliteta specijaliziranih za provođenje najrazliči-

Za razliku od tradicionalnih muzeja, koji uglavnom preferiraju visoku kulturu, ekomuzeji, potaknuti lokalnim stanovništvom koje počinje interpretirati vlastite kulturne i okolišne resurse i shvaćati njihovu vrijednost, zagovaraju prepoznavanje značenja običnoga i promiču vrijednosti sudjelovanja i zajedničkog upravljanja baštinom.

(...) ekomuzej isprva može utemeljiti skupina aktivist(ic)a lokalne baštine, no da bi muzej bio održiv, mora uspostaviti vezu s lokalnim vlastima i drugim stručnjacima važnima za dobivanje novčane potpore i vodstva znanja. Priroda tog odnosa ovisit će o lokalnim iskustvima i okolnostima.

³ U Poljskoj, zemlji s 22 ekomuzeja, važnu ulogu u njihovu upravljanju ima Ekološko partnerstvo za središnju Europu (Environmental Partnership for Central Europe – EPCE). Riječ je o samostalnoj, samoupravljačkoj zakladi čija je misija promovirati, podržati, pomoći i provesti aktivnosti neprofitnih organizacija i lokalnih zajednica usmjerenih na zaštitu okoliša.

⁴ Njegove su sastavnice kultura i religija; osiguranje hrane i ekonomija; obrazovanje i obuka; populacija, zdravlje i prehrana; okoliš, infrastruktura i geoinformacijski sustavi. Prvo izdanje tog Programa obuhvaćalo je i ekomuzej.

⁵ Da bismo razumjeli osjećaj mjesta, najprije valja definirati geografski koncept mjesta. Geografski prostor je prostor koji okružuje planet i unutar kojega se živi biološki život; razlikujemo ga od vanjskog prostora i unutarnjeg prostora (unutar uma). Moguća definicija mjesta (koju predlaže Tuan) navodi da mjesto nastaje u trenutku kada čovjek pripisuje značenje većemu, nediferenciranom geografskom prostoru. Kad god definiramo ili imenujemo lokaciju, izdvajamo je iz nedefiniranog prostora koji je okružuje. Međutim, nekim mjestima društvo pripisuje veće značenje, daje im izražajnija imena ili definicije nego drugima. Za takve se lokacije smatra da posjeduju snažan osjećaj mjesta (Tuan, 1977: 4-7).

⁶ Ta se definicija sudjelovanja temelji i na konceptu upravljanja. Pritom pojam upravljanja označava nove postupke vlade, obilježene uključivanjem javnih i privatnih aktera koji pripadaju različitim organizacijama, te izgradnjom mreže društvenih odnosa.

tijih obrazovnih aktivnosti vezanih za prirodnu i kulturnu baštinu regije.³

Ecomusée du Peuple Lebou (Senegal) ruralni je ekomuzej izrastao iz Treće međunarodne konferencije o ekogradovima i ekoselima, održane u Yoffu (Senegal) u siječnju 1996. Na konferenciji je prihvaćen manifest *Programa za ekološku obnovu*, što je platforma na kojoj se projekt obvezao do početka 2020. godine stvoriti održivo susjedstvo.⁴ Danas spomenuti *Program* ima potporu CRESP Sénégal, nevladine udruge povezane s američkim nevladinim Centrom za religiju, etiku i socijalnu politiku (Center for Religion, Ethics and Social Policy – CRESP, Ithaca, savezna država New York).

Ecomusée Daviaud u francuskom departmanu Vendée interpretira nekadašnji način života stanovništva toga surovog i nemilosrdnog nizinskog terena slanih močvara, izvanrednog okoliša izgrađenog od labirinta kanala i opkopa za isušivanje koje nastavaju brojne vrste biljaka, insekata i ptica. Ekomuzej je aktivan član ekološke mreže eko-Vendée, kojom zajednički upravljaju lokalne općine Ocean-Marais de Montsa. Svaki od tih ekomuzeja nastoji demonstrirati vezu između prirode i kulture, o kojoj će biti više riječi u nastavku teksta.

Ekomuzeji: jačanje osjećaja mjesta razvojem refleksivnog habitusa i izgradnjom kapaciteta

Teorijski diskurs o ekomuzejima često stvara poveznice između koncepata mjesta i osjećaja mjesta. Postojanje osjećaja mjesta ovisi o ljudskom angažmanu. Osjećaji vezani za mjesto mogu proizlaziti iz prirodnog okoliša, no češće su spoj prirodnih i kulturnih obilježja koji obuhvaća i osobe što nastavaju određeni prostor (Tuan, 1977.; Buttimer i Seamon, 1980.).⁵ Davis (1999.) tvrdi da je glavni cilj ekomuzeja jačanje osjećaja mjesta i promicanje pozitivnoga i dinamičnog odnosa između zajednica i njihove okoline. Slično tomu, Hillier (2005.), koji umjesto pojma *osjećaj mjesta* rabi pojam *habitus*, navodi da je razvoj refleksivnog habitusa, tj. potencijala za ponovno promišljanje ponašanja i razvoj novih praksi prema okolini, ključan za stvaranje pozitivnog odnosa između prirode i kulture.

Jedna od važnijih pojava posljednjih godina jest razvoj alternativnog diskursa o baštini koji lokalnoj zajednici dodjeljuje novu ulogu u njezinu čuvanju i štiti osobita obilježja mjesta na kojemu zajednica živi (Smith, 2006.). Globalizacija i kulturna homogenizacija važni su činitelji u procesu ponovnog otkrivanja lokalne baštine i teritorijalnog identiteta. Pojavljuju se i druge vrijednosti: stanovništvo se uključuje u proces obnove mjesta, a lokalne zajednice prepoznaju važnost mjesta, potrebu njegova očuvanja i upravljanja njime te dobiti koje donosi preuzimanje odgovornosti. Ti su trendovi vidljivi i u otkrićima pojedinih istraživač(ic)a (Magnaghi, 2000.; Dematteis, 1999.; Coaffee i Healey, 2003.), a spominju se i u nekoliko UNESCO-ovih konvencija, osobito u *Konvenciji o*

europskim krajolicima. U njoj se ističe povezanost lokalnog stanovništva i njegove okoline te se naglašava da politika teritorijalnog razvoja iziskuje specifične strategije obrazovanja i podizanja svijesti.

Hillier ističe da jačanje osjećaja mjesta od refleksivnog habitusa iziskuje promicanje dinamičnoga i pozitivnog odnosa među ljudskim bićima i njihovim prirodnim okolišem (Hillier, 2005: 399). Habitus, skup struktura i usvojenih načina razumijevanja karakterističnih i konstitutivnih za pojedino društvo ili skupinu, može se promijeniti pod utjecajem novog iskustva, edukacije ili obuke. Drugim riječima, on teži vlastitoj perpetuaciji i reprodukciji, no istodobno je podložan promjenama (Bourdieu, 1992: 133). Da bi se postiglo učinkovito jačanje osjećaja mjesta, refleksivni habitus ne bi smio biti isključivo u nadležnosti lokalnih sudionika, među kojima se razvija svijest o prednostima vlastitog teritorija (uključujući baštinu), već i sustava teritorijalnog upravljanja. Painter je pokazao da je, zahvaljujući refleksivnom habitusu, sustave teritorijalnog upravljanja moguće iznova okarakterizirati izgradnjom kapaciteta, kontinuiranim procesom u koji su uključeni svi sudionici (Painter, 2005: 140).

Cilj je sustava teritorijalnog upravljanja stvoriti prikladnu okolinu s odgovarajućim strateškim i pravnim okvirom te istodobno promovirati razvoj institucija, uključujući sudjelovanje zajednice, razvoj ljudskih resursa i jačanje upravljačkih sustava (Cuthill, 2005.).

Uz pomoć refleksivnog habitusa i izgradnje kapaciteta, jačanje osjećaja mjesta i pozitivnog odnosa između prirode i kulture u kontekstu ekomuzejskih projekata ostvaruje se na dvije razine: ponajprije putem implementacije procesa sudjelovanja na lokalnoj razini, a potom i na razini upravljanja koja u tom procesu obuhvaća i ekomuzeje. Drugim riječima, ekomuzej isprva može utemeljiti skupina aktivist(ic)a lokalne baštine, no da bi muzej bio održiv, mora uspostaviti vezu s lokalnim vlastima i drugim stručnjacima važnima za dobivanje novčane potpore i vodstva znanja. Priroda tog odnosa ovisit će o lokalnim iskustvima i okolnostima.

Sudjelovanje kao sredstvo razvoja refleksivnog habitusa

Refleksivni se habitus u ekomuzejima najvećim dijelom ostvaruje procesom sudjelovanja. Međutim, ljudima su potrebne realne mogućnosti sudjelovanja. Prema Fareriu, sudjelovanje je moguće definirati kao lokalni događaj čiji je glavni cilj stvaranje i primjena znanja i/ili razvoj procesa učenja angažiranih sudionika radi povećanja efektivnosti i efikasnosti procesa donošenja odluka. Iako je to teorijsko stajalište korisno, ideja sudjelovanja ima središnju važnost za filozofiju ekomuzeja i mnogo je više od samog stjecanja znanja ili postizanja veće učinkovitosti procesa. U kontekstu ekomuzeja proces sudjelovanja ima mnogo konkretnije ciljeve povezane s očuvanjem baštine i zajednica⁶ (Fareri, 2000: 68). Primjeri koji slijede objašnjavaju ulogu procesa sudjelovanja u ekomuzejima.

sl. 1. Ekomuzej terasa i loze (Cortemilia, Italija)
(Izvor: Donatella Murtas; objavljeno s dopuštanjem)

Ekomuzej zaljeva Ha Long u Vijetnamu dio je arhipelaga koji obuhvaća tisuće vapnenačkih vrhova, područje iznimne prirodne ljepote na kojemu uspijeva izuzetno velik broj različitih životinjskih i biljnih vrsta. Područje je 1994. uvršteno na UNESCO-ov Popis svjetske baštine. Iako suočen s brojnim problemima poput turizma, pretjeranog izlova ribe, urbanizacije i vađenja minerala, taj je ekomuzej shvaćen kao posrednik u njihovu rješavanju (Schwartz, 2001.). Jedna od temeljnih namjena glavne zgrade ekomuzeja (Ekomuzejski centar), koja istodobno nudi i prostor i priliku lokalnoj ribarskoj zajednici da preuzme aktivnu ulogu u razvoju vlastitih prirodnih i kulturnih dobara, jest sudjelovanje zajednice. S obzirom na upravljanje kulturnom baštinom, upravljanje okolišem i operativno upravljanje samim Centrom, izgradnja kapaciteta jača sudionički aspekt projekta. Cilj očuvanja baštine za buduće generacije promiče se ponovnim uspostavljanjem tradicionalnih pristupa upravljanju ribljim zalihama i podizanjem svijesti zajednice o vlastitoj uporabi kulturnih i prirodnih resursa za revitalizaciju regije.

Ecomuseu Val Vernissa u Španjolskoj, u blizini Valencije, utemeljen je na osnovi *Popisa baštine (Catalog de Patrimoni)*, sporazuma sklopljenog s lokalnim poljoprivrednicima, proizvođačima i stanovnicima kojemu je cilj potaknuti potpisnike da se brinu o vlastitoj baštini i učine je dostupnom ostatku zajednice. Prvi sporazum na tom "popisu baštine" sklopili su poljoprivredno gospodarstvo Molló de la Creu de Gandia, Ecomuseu de la Val del Vernissa i Neroli, lokalna ekološka udruga specijalizirana za organsku poljoprivredu. Na temelju tog sporazuma odredit će se poseban istraživački smjer (*Povijest usjeva u pokrajini Valenciji*) pod upravom poljoprivrednoga

gospodarstva, koje će, uz ostalo, prijeći na organsku poljoprivredu.

U Italiji postoje dva dobra primjera: Ekomuzej Cortemilia u južnom Pijemontu i Ekomuzej Casentino u Toskani. U posljednje vrijeme Cortemilia bilježi postupno propadanje terasastog pejzaža, što nanosi goleme štete i uzrokuje eroziju tla. Napori lokalnog "ekomuzeja terasa i loze" rezultirali su obnovom jedne stare farme (sl. 1.), koja je u svome novom, renoviranom izdanju postala središtem zajedničkih aktivnosti i mjestom gdje mogu odsjesti turisti; djelovanje tog ekomuzeja ujedno je rezultiralo spašavanjem i kultivacijom nekih terasa, a na kraju i uspješnim stavljanjem kvalitetnoga crnog vina na tržište (ponajprije namijenjenoga tržišnoj niši). Taj su primjer slijedili i lokalni poljoprivrednici, što je potaknulo proizvodnju za veće tržište i obnovu brojnih terasa, a u konačnici i revitalizaciju terasastog krajolika.⁷

Sličan razvojni put slijedio je i Ekomuzej Casentino u Toskani. Napuštanje zemlje, starenje stanovništva i izumiranje obrta vezanih za obradu drva na tom su području doveli do krize nekadašnje lokalne ekonomije, uglavnom utemeljene na šumarstvu i upravljanju šumama, posebice na berbi marona ("slatkih kestena"). Zanimanje za berbu marona obnovljeno je zahvaljujući strpljivome i opsežnom radu aktivist(ica) ekomuzeja s lokalnim stanovništvom. Iznova se aktiviraju neki stari putovi kojima su se koristili šumari, a renovira se i drevna kamena sušara za kestene. Elegantna pakiranja kestena i kestenova brašna danas imaju vlastitu tržišnu nišu; iverje kestena spaljuje se u sušari koja ujedno služi kao zajednički energetski pogon za cijelo selo. Nedavno otvorenje novoga, kvalitetnog restorana u selu Raggiolu

⁷ Za više informacija vidjeti: www.osservatorioecomusei.net/PDF/UK/TRAINING/krete.pdf

Poticanjem kulture demokratskoga teritorijalnog upravljanja ekomuzeji promoviraju odgovorno ponašanje lokalnih sudionika i pojedinaca.

8 Prema Common Groundu, dobrotvornoj organizaciji koja je 1980-ih godina predstavila tu metodu, karte župa omogućuju korisnicima ucertavanje svega što im je važno na lokalnoj razini kako bi se njihov glas čuo i među profesionalcima i među developerima, kako bi priopćili i izrazili svoju potrebu za prirodom i kulturom uz njihove uvjete te kako bi počeli djelovati i preuzimati kontrolu nad procesom oblikovanja budućnosti njihova mjesta (Common Ground, 1996.).

9 Karte župa mogu se smatrati "sporim pristupom" koji omogućuje podizanje razine svijesti lokalne populacije o važnosti teritorijalnih vrijednosti. One također omogućuju progresivnu izgradnju kapaciteta s ciljem upravljanja teritorijem i navikavanja članova zajednice na suradnički rad i zajedničko donošenje odluka. Preuzimanjem kolektivne odgovornosti zajednice mogu izbjeći čekanje vanjske pomoći i smjernica. Općenito, cilj ekomuzeja jest i unapređivanje sudjelovanja ne samo radi razvoja zajedničke ideologije već i radi prenošenja odgovornosti "teritorijalnog čuvara" na lokalno stanovništvo. Poticanje aktera da prepoznaju i procijene kulturne resurse pridonosi unapređenju kulturnog kapitala, što se odnosi i na ekomuzeje (Davis, 2011.). Obrazovanje kao vrlo važno žarište ekomuzejskih projekata inspirirano je načelima konstruktivizma Paula Freirea, prema kojima obuka obuhvaća horizontalno učenje utemeljeno na metodi "zajedničkog rada" (Freire, 2002.).

10 Sam Matadouro stara je klaonika koju su obnovili volonteri.

pokazatelj je zdrave ekonomije, dok osnivanje udruge mladih ljudi zainteresiranih za seosku kulturu i baštinu (Brigada Raggiola) svjedoči o novim društvenim strukturama i obnovljenoj vitalnosti.

U Engleskoj se karte župa (*Parish maps*) navode kao oblik dobrog sudjelovanja. Tehnika kartiranja župa⁸, koju je 1996. predstavila londonska organizacija Common Ground, omogućuje isticanje glavnih kulturnih obilježja definiranih područja. Budući da je spomenuta metoda razvijena u Engleskoj i da je odabrana područna jedinica župa – najmanje područje lokalne uprave – te karte nazivamo *kartama župa*. No nije riječ o kartografskim prikazima preciznih mjerila, već o slikovnim kartama na kojima se navode specifičnosti određenog područja. Usprkos tome, karte župa sredstvo su postizanja konsenzusa o teritorijalnom identitetu koje istodobno omogućuju razvoj lokalnog vodstva i čine početnu točku u procesu osnaživanja. Te karte prikazuju elemente baštine, no mogu se iskoristiti i za analizu *statusa quo* te za projekcije budućnosti, kao prvi korak u planiranju djelovanja (Clifford i King, 1993.; Clifford, Maggi i Murtaš, 2007.).⁹ Zanimljiv je primjer primjene karata župa brazilskoga Ecomuseu do Santa Cruz. Riječ je o urbanom ekomuzeju koji je svojim "sudioničkim inventarom" (svojevrsnim kartama župa), aktivnom školom sance i izvedbama uličnog kazališta uspješan primjer sudjelovanja zajednice u očuvanju materijalne i nematerijalne baštine u urbanom kontekstu gusto naseljene četvrti Rio de Janeira.¹⁰

Ekomuzeji i procesi upravljanja: sredstva izgradnje kapaciteta

Uvijek kada su uključeni u procese upravljanja, ekomuzeji mogu pomoći pri implementaciji kulture teritorijalnog upravljanja koja se bavi pitanjima lokalnog razvoja.

Državna upravljačka politika sugerira da znanje nije samo sredstvo ili resurs središnje vlasti već i lokalne, da je to prilika za samoupravljanje. U tom smislu ona označava umijeće upravljanja u najširem značenju, što podrazumijeva da se koncept upravljanja ne ograničava na državnu ili lokalnu politiku već se njime obuhvaća širok raspon aktera i načina kontrole. Kombinirajući ideje upravljanja i "mentaliteta", osobito se odnosi na vezu između upravljačkih praksi i upućenosti lokalne zajednice u ciljeve tijela vlasti (Painter, 2005: 134).

Poticanjem kulture demokratskoga teritorijalnog upravljanja ekomuzeji promoviraju odgovorno ponašanje lokalnih sudionika i pojedinaca. Takve mjere, usmjerene na prihvaćanje širih sustava upravljanja, ključni su preduvjet za jačanje osjećaja mjesta i promoviranje sudjelovanja te pridonose očuvanju prirodnoga i kulturnog okoliša. Kada ekomuzeji postanu dio procesa prostornog upravljanja (opisan u nastavku), bit će u mogućnosti osnažiti mentalitet upravljanja usmjeren prema zajednici i njihovoj okolini na lokalnim/regionalnim i nacionalnim razinama.

Ekomuzej zaljeva Ha Long u Vijetnamu osnovan je sporazumom između vijetnamske Vlade i UNESCO-a, uz financijsku potporu i partnerstvo s Norveškom agencijom za suradnju na razvoju (Norwegian Agency for Development Cooperation – NORAD). Službeno otvoren 2003., ekomuzej je dio *Glavnog plana za razvoj zaljeva Ha Long do 2020. godine*.

Kao odgovor na izazove održivog turizma, Upravni odbor zaljeva Ha Long i Narodni odbor pokrajine Quang Ninh (provincijsko upravno tijelo) zajednički su sastavili spomenuti *Glavni plan*, koji je u siječnju 2001. ratificirao premijer. Spomenuti dokument nudi okvir za koordinirano planiranje s ciljem kontroliranja razvoja koje bi moglo utjecati ne samo na zaljev, već i na područja koja nisu na UNESCO-ovu Popisu svjetske baštine, te na područja pod zaštitom države. Ipak, brojne aktualne i moguće buduće aktivnosti u protuslovlju su s mjerama upravljanja održivim razvojem morskih resursa i očuvanjem vrijednosti svjetske baštine u zaljevu Ha Long. Vrlo očiti primjeri izravnih prijetnji jesu utjecaj sve većeg broja turista i s tim povezan zahtjev za povećanjem mogućnosti pristupa pećinama i špiljama, širenje komercijalnog brodarstva i veća ponuda turističkih plovila te upotreba eksploziva i drugih ilegalnih sredstava u ribolovu i rudarstvu. Baveći se tim suprotnostima između očuvanja i razvoja, skupine službenih osoba i sudionika iz zajednice prihvatile su u srpnju 2000. posrednički proces utemeljen na filozofskim načelima ekomuzeologije. U direktivi stoji da se glede pitanja očuvanja i razvoja vrijednosti prirodne baštine ne smije pristajati na kompromise te da Odjel za upravljanje zaljevom Ha Long mora razviti što je moguće bolji pristup uspostavi puta napretka (Galla, 2002: 5-6).

Ekomuzej Miramichi u Kanadi osnovan je 1999. kao dio strateškog plana za rijeku Miramichi, a njegov je cilj ojačati spone između stanovništva i rijeke te stvoriti snažniji osjećaj zajedništva u novoizgrađenom gradu Miramichiju. Jezgru ekomuzeja čini jedanaest inauguracijskih, samostalnih mjesta kulturne baštine, kao i prirodna mjesta koja se prostiru 55 kilometara duž rijeke Miramichi; svi su lokaliteti međusobno povezani sustavom vodnih taksija i mrežom staza. Ciljevi ekomuzeja jesu očuvanje i poštovanje prirodnih ljepota te usvajanje životnog stila mjesta; očuvanje posebne baštine lokalnog susjedstva; revitalizacija ekonomije uz pomoć turizma, obnova malih manufakturna, poljoprivrede, uslužne djelatnosti i industrije utemeljene na znanju te poticanje lokalne populacije mladih da ostanu u gradu.

Relevantne primjere nalazimo i u Italiji, osobito u njezinu središnjem i južnom djelu, u regijama Emilia-Romagna i Apulija. U Ferrari (Emilia-Romagna), gdje je novi urbani razvoj rezultat masovnog pridobivanja zemljišta 1930-ih godina, vlast je odlučila usvojiti sudionički pristup prostornom planiranju. Kao novi grad, Ferrara je imala kratku povijest, bez pravih tradicija ili lokalne gastronomije, legenda i priča. Ekomuzej Argenta postao je ključni partner u tom procesu planiranja, koristeći se kartama

župa kao sredstvima konzultativnog procesa identificiranja prirodne i kulturne baštine.

To će vjerojatno biti prvi proces prostornog planiranja u Italiji u kojemu će se koristiti rezultati karata župa. Slična inicijativa, no na mnogo višoj razini, poduzima se u Apuliji, gdje su tri ekomuzeja na poluotoku Salentini započela rad na kartama župa. Ubrzo ih je kontaktirao Ured za regionalno planiranje, koji je želio izvući korist od njihova sudioničkog iskustva te njihov pristup odozdo prema gore (*bottom-up*) uklopiti u službeni plan koji se oslanja na pristup odozgo prema dolje (*top-down*); na koji će se način to postići, ostaje nejasno. Uspješno spajanje aktivnosti ekomuzeja i lokalnih planova u drugim mjestima Italije jedan je od glavnih izazova s kojima se suočavaju talijanski ekomuzeji.

Bez obzira na narav svojih vladajućih tijela, sve zemlje koje prolaze korjenitu transformaciju javnih prostora prepoznaju probleme u procesu kolektivnog donošenja odluka. Ipak, primjena sudioničkih sredstava i metodologija interpretacije okoline kakve isprobavaju i promiču ekomuzeji ima određeni potencijal. Pitanje njihove praktične primjene intrigantan je intelektualni izazov unutar "aktivnoga" prostornog upravljanja.

Priroda i kultura: mogućnosti i potencijalni problemi ekomuzejskih projekata

Glavni cilj ekomuzeja jest unapređenje lokalnih resursa poticanjem lokalnih aktera, tj. stanovništva i drugih sudionika da preuzmu odgovornost za vlastiti prirodni i kulturni okoliš. Rezultati promišljanja ekomuzejskih praksa u različitim zemljama (v. Davis, 2011.) pokazuju da je riječ o institucijama koje nastoje usmjeriti lokalno stanovništvo na ponovno otkrivanje vlastite kulturne i prirodne baštine, stimulirati procese sudjelovanja među lokalnim stanovništvom te razviti odnose između različitih jedinica lokalne uprave i lokalnih sudionika kako bi se u konačnici osiguralo integrirano upravljanje.

Filozofije i prakse ekomuzeja ne uzimaju u obzir samo potrebu očuvanja baštinskih vrijednosti, već i veze među različitim akterima te veze između aktera i prostora. U kontekstu ekomuzejskih projekata prostor je složen koncept: sadržava višestruke integrirane sastavnice (fizičke, ekološke, ekonomske, društvene, kulturne i političke) i naglašava ulogu lokalnih aktera u povećanju vrijednosti teritorijalnog kapitala. Takvo, prema čovjeku usmjereno gledište u skladu je s recentnim definicijama krajolika, tj. definicijama koje prepoznaju vrijednosti prirodnih i fizičkih specifičnosti područja, no istodobno ključnu vrijednost pripisuju zajednicama koje nastavaju taj prostor. Nadalje, uloga pojedinca objašnjava se pozivanjem na činjenice da teritorij posreduje ljudsko djelovanje (Raffestin, 1981.), da potvrđuje utjecaj prikaza okoliša na ponašanje pojedinca (Dematteis, 1995.) te da naglašava percepcije i prikaze pojedinca (Dematteis, 1995.). *Konvencija o europskim krajobrazima* definira pejzaž kao *područje, viđeno ljudskim okom, čija je narav*

rezultat međusobnog djelovanja prirodnih i/ili ljudskih čimbenika (European Landscape Convention, 2000.).

Te odrednice krajobraza, zajedno s teritorijem kakav podržavaju ekomuzeji, obuhvaćaju i fizičku stvarnost i osobnu subjektivnost. Krajobraz se sve više povezuje s konceptom unutarnjeg krajolika, tzv. *inscape* (od riječi *in/ner* – unutarnji i *landscape* – krajolik; nap. prev.) u kojemu se fizički prostor filtrira kroz kulturološko znanje ljudi koji u njemu žive.

Slično procesu učenja, i proces sudjelovanja lokalnih aktera pridonosi podizanju razine svijesti lokalne populacije o važnosti lokalne baštine. Nadalje, procesi sudjelovanja potiču ljude na zajednički rad i donošenje odluka. Općenito, ekomuzeji preuzimaju zadaću unapređivanja sudjelovanja, ne samo radi razvoja zajedničke ideologije već i radi omogućivanja pojedincima da postanu "čuvari teritorija". Kao što smo već spomenuli, procesi sudjelovanja pridonose razvoju habitusa lokalne zajednice. K tomu, poticanje aktera da prepoznaju i procijene kulturne resurse omogućuje unapređenje kulturnog kapitala. Istodobno, procesi sudjelovanja potiču lokalno stanovništvo da se organizira, čime se učvršćuje povjerenje među akterima i jača njihova društvena povezanost, što ujedno vodi jačanju društvenog kapitala. U konačnici, procesi sudjelovanja, pomoć pri identifikaciji vrijednosti teritorija i osnaživanje lokalnih aktera zajednički pridonose izgradnji kapaciteta i oblikovanju institucionalnog kapitala.

Nadalje, ekomuzeji su nositelji procesa koji mogu pridonijeti kvaliteti upravljanja jer im je cilj poticanje društvenog djelovanja u sklopu kojega lokalni akteri sudjeluju u demokratskim i sudioničkim procesima donošenja odluka. Ti procesi uključuju lokalnu zajednicu, osnažuju lokalno stanovništvo, potiču učenje i teže identifikaciji strategija održivog razvoja unutar definiranoga geografskog prostora, koji je nerijetko bogat životinjskim vrstama.

Međutim, valja priznati da ekomuzeji imaju i neke slabosti, te u tom smislu ipak nisu univerzalno rješenje za sve ekološke probleme. Primjerice, nisu nužno sposobni riješiti proturječnost između očuvanja i razvoja, međusobnu suprotstavljenost zaštite okoliša i ekonomskih interesa ili pak sukobe interesa zajednice i ambicioznih političara odnosno *developeira* (stručnjaka za razvoj, ovdje nekretnina i investicija; nap. prev.). Pri rješavanju takvih problema najvjerojatnije se ne može izbjeći utjecaj nadležnih vlasti ili zakonskih direktiva. Nadalje, iako je definicija načela ekomuzeja trenutno donekle jasna, oni se međusobno bitno razlikuju s obzirom na upravljanje, na okolinu u kojoj su smješteni te na njihove pojedinačne ciljeve i svrhu. Svaki je ekomuzej različit, što onemogućuje definiranje određenih univerzalnih načela. Važno je prihvatiti i prepoznati osobitosti svakoga od njih. Ekomuzeji su potencijalno vrijedna rješenja za područja na kojima djeluju, no valja biti oprezan i ne doživljavati ih kao romantični ideal. Za očuvanje baštine potrebno je više od puke skupine načela: riječ je o pro-

Glavni cilj ekomuzeja jest unapređenje lokalnih resursa poticanjem lokalnih aktera, tj. stanovništva i drugih sudionika da preuzmu odgovornost za vlastiti prirodni i kulturni okoliš.

Slično procesu učenja, i proces sudjelovanja lokalnih aktera pridonosi podizanju razine svijesti lokalne populacije o važnosti lokalne baštine.

cesu ukorijenjenom u društveni sustav koji u potpunosti oblikuju lokalna kulturna i politička ekonomija. Nadalje, ekomuzeji nisu imuni na stvarnost nacionalnih i lokalnih fiskalnih ekonomija: u Italiji su drastični rezovi sredstava namijenjenih kulturnoj baštini zaustavili razvoj važnih ekomuzejskih projekata u Pijemontu, Kampaniji i Laciju.

NUNZIA BORELLI stekla je doktorat s područja prostornog planiranja i lokalnog razvoja na Politehničkom sveučilištu u Torinu (Italija) 2004. obranivši disertaciju s temom urbanoga i teritorijalnog upravljanja. Godine 2007. provela je nekoliko mjeseci kao gostujuća istraživačica i predavačica u Međunarodnom centru za kulturne i studije baštine (International Centre for Cultural and Heritage Studies) pri Sveučilištu u Newcastleu, Ujedinjeno Kraljevstvo. Kao dobitnica Fulbrightove istraživačke stipendije akademsku je godinu 2009./2010. provela na Sveučilištu Loyola u Chicagu (savezna država Illinois, SAD). Trenutačno predaje urbanu sociologiju na Drugom napuljskom sveučilištu i radi kao konzultantica.

Adresa: Via Paestum, 30 00174 Rim, Italija; e-adresa: nunzia.borrelli@gmail.com.

PETER DAVIS profesor je muzeologije na Sveučilištu u Newcastleu. Njegovi istraživački interesi obuhvaćaju povijest muzeja, povijest environmentalizma i prirodne povijesti, interakciju baštine i koncepta mjesta te ekomuzeje. Autor je nekoliko knjiga, među ostalima i: *Museums and the Natural Environment* (1996.), *Ecomuseums: A Sense of Place* (1999.); 2. izd. 2011.) te *Sir William Jardine: A Life in Natural History* (u suautorstvu s Christine Jackson, 2001.).

Adresa: International Centre for Cultural and Heritage Studies, 18 Windsor Terrace, Newcastle University, Newcastle upon Tyne, NE1 7RU, UK; e-adresa: peter.davis@ncl.ac.uk.

LITERATURA

- Bourdieu, Pierre. *Risposte. Per un'antropologia riflessiva*. Torino: Bollati Boringhieri, 1992.
- Buttimer, Ann i David Seamon (ur.). *The Human Experience of Space and Place*. London: Croom Helm, 1980.
- Clifford, Sue i Angela King (ur.). *Local Distinctiveness: Place, Particularity and Identity*. London: Common Ground, 1993.
- Clifford, Sue, Maurizio Maggi i Donatella Murtas (ur.). *GENIUS LOCI. Perché, quando e come realizzare una mappa di comunità* // Torino: *Strumentires* br.10/2007., 2007.
- Coaffee, Jon i Patsy Healey. *My Voice: My place: Tracking Transformations in Urban Governance*. // *Urban Studies* 40 (10): 1979-1999., 2003.
- Common Ground*. Promotivni letak. // Common Ground. London: Common Ground, 1996.
- Corsane, Gerard i W. Holleman. *Ecomuseums: A Brief Evaluation*. // U: *Museums and the Environment*, ur. Rienk De Jong. Pretoria: South African Museums Association, str. 111-125., 1993.
- Cuthill, Micheal i John Fien. *Capacity Building: Facilitating Citizen Participation in Local Governance*. // *Australian Journal of Public Administration* 64 (4): 63-80, 2005.
- Davis, Peter. *Ecomuseums: A Sense of Place*. London: Leicester University Press, 1999.
- Davis, Peter. *Ecomuseums and Sustainability in Italy, Japan and China: Concept Adaptation Through Implementation*. // U: *Museum Revolutions: How Museums Change and are Changed*, ur. Simon Hnell, Suzanne MacLeod i Sheila Watson. London: Routledge, str. 198-214., 2007.
- Davis, Peter. *New Museologies and the Ecomuseum*. // U: *The Ashgate Research Reader in Heritage and Identity*, ur. Brian Grahamand i Peter Howard. Alderhot: Ashgate, str. 397-414., 2008.
- Davis, Peter. *Ecomuseums: A Sense of Place*, 2. izd. New York: Continuum, 2011 [1999.].
- Dematteis, Giuseppe. *Progetto implicito. Il contributo della geografia umana alle scienze del territorio*. Milano: Francoangeli, 1995.
- Dematteis, Giuseppe. *Sul crocevia della territorialità urbana*. // U: *I futuri della città*. Tesi a confronto, ur. Giuseppe Dematteis, Francesco Indovina, Alberto Magnaghi, Elio Piroddi, Enzo Scandurra i Bernanrdo Secchi. Milano: Francoangeli, str. 117-128., 1999.
- De Varine, Hugues. *Rethinking the Museum Concept*. // U: *Okomuseumsboka – identitet, økologi, deltakelse*, ur. John Aage Gjestrum i Marc Maure. Norway: ICOM, Tromsø., str. 33-40., 1988.
- European Landscape Convention*. European Treaty Series br. 176, Florence, 20. listopada 2000.
- Fareri, Paolo. *Relente. Notes sur l'approche participative du point de vue de l'Analyse des politiques publiques*. // U: *L'usage du project. Pratiques sociales et conception du project urbain et architectural*, ur. O. Söderström, E. Cogato Lanza, G. Barbey i R. Lawrence. Lausanne: Payot, 2000.
- Freire, Paulo. *La pedagogia degli oppressi*. Torino, Italy: EGA, 2002 [1971.].
- Galla, Amareswar. *Culture and Heritage in Development. Ha Long Ecomuseum. A Case Study from Vietnam*. // *Humanities Research* 9 (1): 63-76., 2002.
- Healey, Patsy. *Place, Identity and Governance: Transforming Discourses and Practices*. // U: *Habitus: A Sense of Place*, ur. Jean Hillier i Emma Rooksby. Aldershot, UK: Ashgate, str. 173-202., 2001.
- Hillier, Jean. *Habitus. A Sense of Place*. Aldershot, UK: Ashgate, 2005.
- Hubert, Francois. *Ecomuseums in France: Contradictions and Distortions*. // *Museum* 37 (4): 186-190. 1985.
- Maggi, Maurizio. *Ecomuseums Worldwide: Converging Routes among similar Obstacles*. // *Chinese Museum* 3: 31-33, 2006.
- Magnaghi, Alberto, *Il progetto locale*. Torino, Italy: Bollati Boringhieri, 2000.
- Painter, Joe. *Governmentality and Regional Economic Strategies*. // U: *Habitus: A Sense of Place*, ur. Jean Hillier i Emma Rooksby. Aldershot: Ashgate, str. 131-157., 2005.
- Raffestin, Claude. *Pour une géographie du pouvoir*. Paris: LITEC, 1981.
- Rivard, René. *Ecomuseums in Quebec* // *Museum* 37 (4): 202-205., 1985.
- Schwartz, Aprile. *Sustainable development in a World Heritage Area: The Ha Long Bay Ecomuseum*. // <http://www.csiwisepactices.org/?read=372> (datum pristupa: 9. ožujka 2010.).
- Smith, Laurajane. *Uses of Heritage*. London: Routledge, 2006.
- Tuan, Yi-Fu. *Space and Place. The Perspective of Experience*. Minneapolis: University of Minnesota Press, 1977.

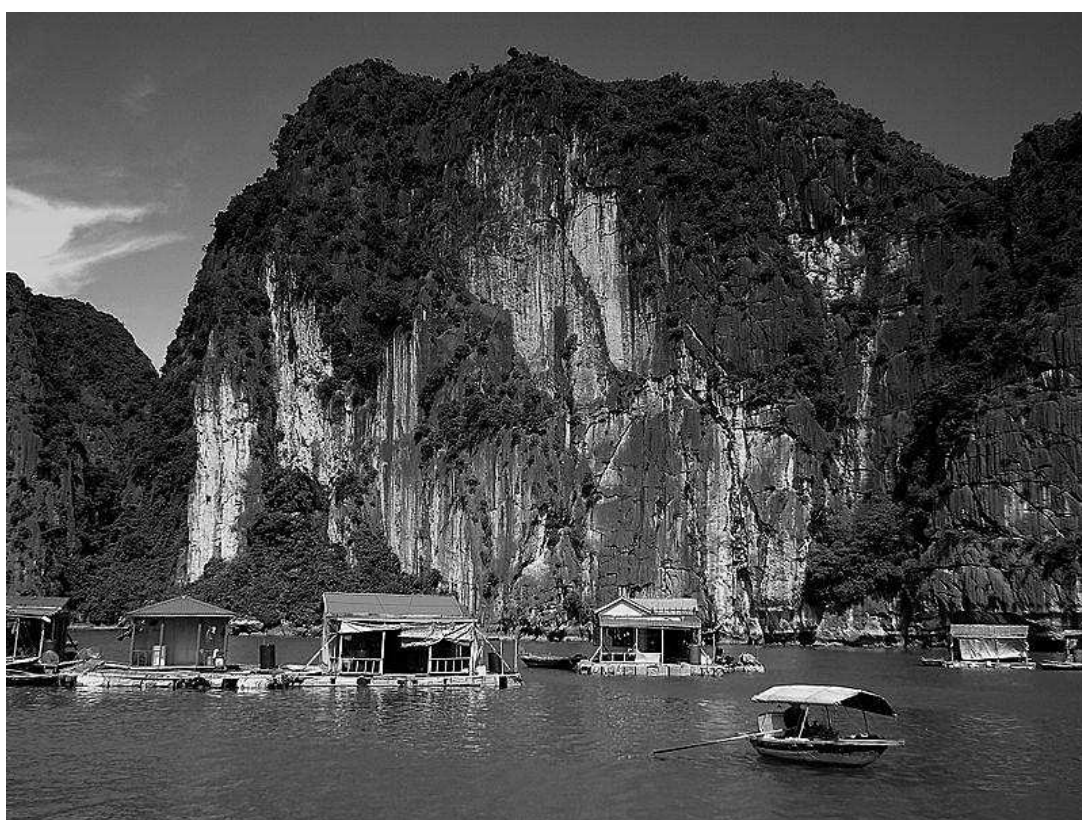
Izvorno objavljeno u / This article was originally published in:

How Culture Shapes Nature: Reflections on Ecomuseum Practices Nature and Culture 7(1), Spring 2012: 31-47 © Berghahn Journals

Zahvaljujemo autorima, gospođi NUNZII BORELLI i gospodinu PETERU DAVISU na dozvoli za objavu priloga u našem časopisu Informatica Museologica.

Prijevod s engleskog jezika: Nada Kujundžić

EKOMUZEJ ZALJEVA
HA LONG U VIJETNAMU

Ekomuzej zaljeva Ha Long u Vijetnamu dio je arhipelaga koji obuhvaća tisuće vapnenačkih vrhova, područje iznimne prirodne ljepote na kojemu uspijeva izuzetno velik broj različitih životinjskih i biljnih vrsta. Područje je 1994. uvršteno na UNESCO-ov Popis svjetske baštine.

sl.1. Džunka u Halong zaljevu, Vijetnam
Creative Commons Attribution-Share Alike
3.0 Unported license
© 2005, Thomas Schoc

sl.2. Ha Long zaljev, Vijetnam
Creative Commons Attribution-Share Alike 3.0 Unported license
© 2010_calflier001

sl.3. Ha Long zaljev, Vijetnam
Wikimedia Commons
© 2002_Thomas Hirsch